

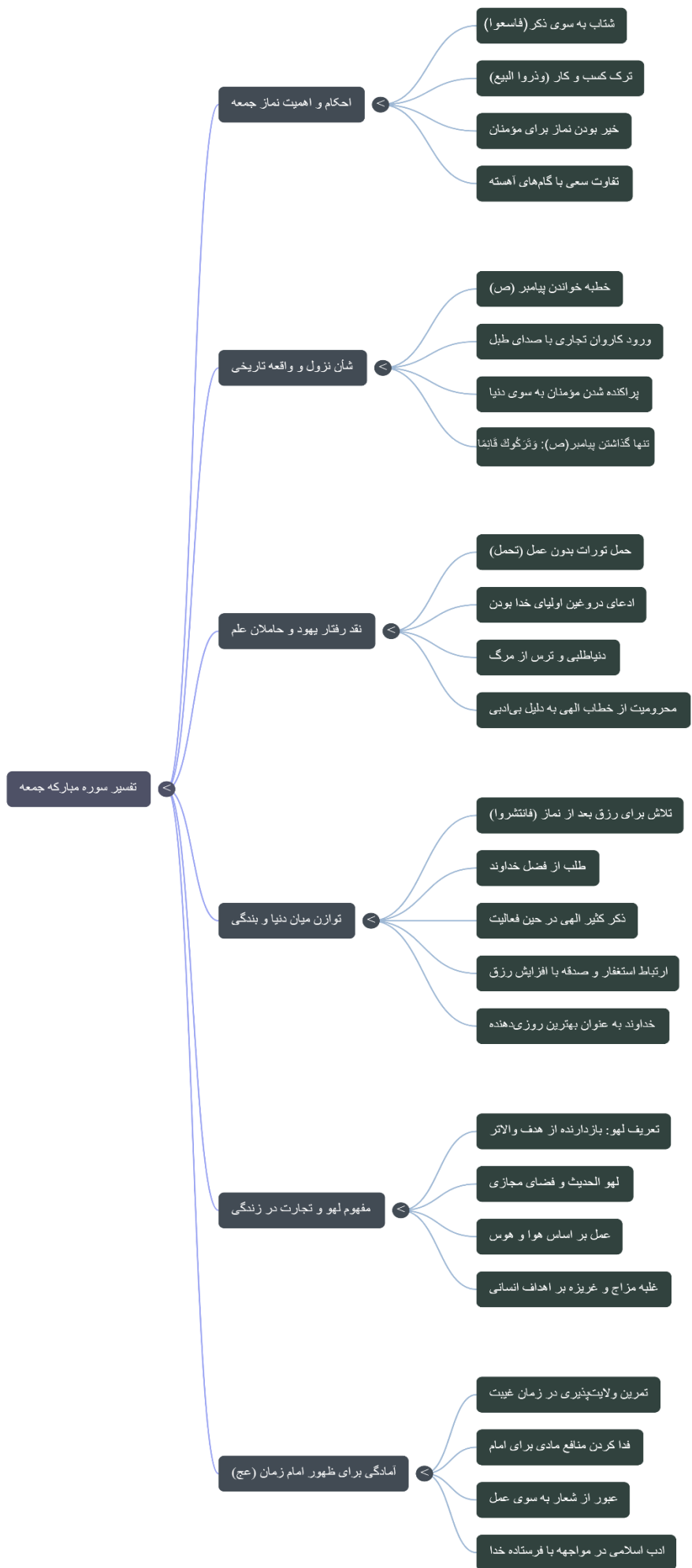
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۳

سوره مبارکه جمعه ۵

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی



درس پنجم: سوره مبارکه جمعه ۵

چکیده

این نوشتار به تحلیل محتوایی و تفسیری آیات پایانی سوره مبارکه جمعه بر اساس مطالب ارائه شده می‌پردازد. محور اصلی این تحلیل، فراخوان الهی به نماز جمعه، اولویت‌بندی میان نیازهای مادی و معنوی، و نقد رفتار کسانی است که منافع دنیوی را بر تعالیم و حیانی مقدم می‌دارند. سوره جمعه ضمن تبیین جایگاه رسالت پیامبر (ص)، به شکاف میان «دانستن» و «عمل کردن» اشاره کرده و نماز جمعه را به عنوان تمرینی برای ولایت‌پذیری و آمادگی برای ظهور امام زمان (عج) معرفی می‌کند. همچنین، بر تعادل میان عبادت و فعالیت‌های اقتصادی تأکید شده و خداوند به عنوان برترین روزی‌دهنده معرفی می‌گردد.

تحلیل مضامین اصلی و مبانی قرآنی

۱. فراخوان به شتاب در ذکر الهی (فَسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ)

آیات پایانی سوره جمعه با خطاب مستقیم به مؤمنان، تکلیفی ویژه را در زمان طنین‌انداز شدن اذان نماز جمعه تبیین می‌کند:

- **مفهوم «سعی»:** در این آیه، امر به «سعی» شده است که به معنای حرکت سریع و شتابان (حالتی میان دویدن و راه رفتن تند) است. برخلاف سایر نمازهای واجب که توصیه به گام‌های آهسته و با طمأنینه شده، در نماز جمعه شتاب برای رسیدن به ذکر خدا یک ضرورت است.
- **ترک تجارت (وَذَرُوا الْبَيْعَ):** خداوند فرمان می‌دهد که در هنگام نماز جمعه، خرید و فروش و هرگونه فعالیت کسب و کار متوقف شود. «بیع» در اینجا نمادی از تمامی دل‌مشغولی‌های دنیوی است که ممکن است مانع از حضور در ساحت قدسی ذکر الهی شود.
- **خیر کثیر:** حضور در این محفل عبادی برای انسان «خیر» است؛ مشروط بر اینکه انسان به درک و علم واقعی نسبت به این منفعت دست یابد (إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ).

۲. نقد شکاف میان علم و عمل

یکی از مضامین محوری، مقایسه میان مدعیان ایمان و رویکرد یهود در قبال کتاب آسمانی است:

- **تمثیل حاملان تورات:** یهودیان کسانی بودند که تورات را حمل کردند اما آن را «تحمل» نکردند؛ یعنی تعالیم آن را در وجود خود پیاده نکردند.

- **آزمون عملی مؤمنان:** در زمان پیامبر (ص)، هنگامی که کاروان تجاری با صدای طبل و دهل وارد شهر شد، بسیاری از مؤمنان خطبه‌های پیامبر(ص) را رها کرده و به سوی کاروان شتافتند. این رفتار نشان‌دهنده آن است که صرفِ دانستنِ حقانیت پیامبر(ص) کافی نیست و امتحان واقعی در مقام عمل و ترجیح ندادن دنیا بر سخن خداست.

۳. مفهوم‌شناسی «لهو» و «تجارت» در منظومه قرآنی

سوره جمعه به زیبایی تفاوت میان اهداف متعالی و سرگرمی‌های زودگذر را تبیین می‌کند:

- **لهو:** به هر فعالیتی گفته می‌شود که انسان را از هدف بالاتر بازدارد. در صدر اسلام، صدای طبل کاروان‌های تجاری مصداق لهو بود که مردم را از پای خطبه‌ها پراکنده کرد. امروزه نیز مواردی مانند فضای مجازی، سریال‌ها و داستان‌های بی محتوا که جایگزین تدبر در قرآن شوند، مصداق «لهو الحدیث» هستند.
- **تجارت:** داد و ستدهایی است که برای تأمین معاش انجام می‌شود. قرآن تأکید می‌کند که آنچه نزد خداست (پاداش معنوی و برکات الهی)، از هرگونه لهو و تجارتی برتر است.

تعادل میان دنیا و آخرت

برخلاف تصورات انزواطلبانه، سوره جمعه مسیری برای زندگی متعادل ارائه می‌دهد:

مرحله	دستورالعمل قرآنی	هدف و رویکرد
قبل و حین نماز	فَسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ	قطع تعلقات مادی و تمرکز بر ذکر
پس از نماز	فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ	بازگشت به اجتماع و تلاش برای معاش
در حین فعالیت اقتصادی	وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ و اذكروا الله كثيراً	جستجوی روزی الهی توأم با یاد مداوم خدا
نتیجه نهایی	لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ	نیل به فلاح و رستگاری حقیقی

تادیب الهی و تغییر خطاب

در پی رفتار ناشایست برخی از مسلمانان در رها کردن پیامبر (ص) به هنگام خطبه، تغییری در لحن آیات مشاهده می‌شود:

- **محرومیت از خطاب مستقیم:** خداوند در ابتدای آیه مؤمنان را با «یا ایها الذین آمنوا» خطاب می‌کند، اما پس از واقعه پراکنده شدن آنان به سوی تجارت، خطاب را از آن‌ها برگردانده و رو به پیامبر(ص) می‌فرماید: «قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ...» (بگو آنچه نزد خداست بهتر است). این تغییر لحن، نوعی تادیب و نشان‌دهنده نارضایتی الهی از بی‌ادبی نسبت به مقام رسالت است.

رزق الهی و قوانین حاکم بر هستی

خداوند «خیر الرازقین» است. بر این اساس:

- **رزق فرامادی:** استغفار، توبه و تسبیح خداوند نه تنها آثار معنوی دارند، بلکه بر اساس معادلات الهی، باعث گشایش در رزق و روزی مادی نیز می‌شوند.
- **نقد دنیاطلبی:** یهود به دلیل غلبه دنیاطلبی و ترس از دست دادن منافع، حقایق کتاب خود را تحریف یا پنهان کردند. این دنیاطلبی مانع از ایمان آن‌ها به پیامبر موعود شد، علیرغم اینکه برای استقبال از او به مدینه مهاجرت کرده بودند.

ابعاد سیاسی و مهدوی نماز جمعه

نماز جمعه، صرفاً یک آیین عبادی فردی نیست، بلکه یک تمرین راهبردی است:

- **تمرین ولایت‌پذیری:** نماز جمعه در زمان غیبت، تمرینی برای حضور در نماز جمعه واجب به امامت معصوم در زمان ظهور است.
- **آمادگی برای ظهور:** پرسش اساسی این است که اگر امام زمان (عج) ظهور کنند و منافع مالی و دنیوی ما با فرامین ایشان تعارض پیدا کند، آیا توانایی فدا کردن مال و جان خود را داریم یا مانند کسانی که پیامبر(ص) را تنها گذاشتند، به سوی «تجارت و لهو» خواهیم رفت؟ حضور در نماز جمعه، گامی برای تقویت این روحیه و عبور از شعار به شعور و عمل است.

نتیجه‌گیری

آیات پایانی سوره مبارکه جمعه، مؤمن را به سنجش عملی ایمان در میدان انتخاب میان «ذکر خدا» و «جاذبه‌های دنیا» فرا می‌خواند. پیام این آیات، ترک دنیا و فعالیت اقتصادی نیست، بلکه قرار گرفتن دنیا در جایگاه صحیح خود و مقدم داشتن فرمان الهی بر منافع زودگذر است. نماز جمعه در این منظومه، جلوه‌ای از پیوند عبادت، اجتماع و ولایت‌پذیری است و انسان را برای ترجیح حق بر منفعت شخصی تربیت می‌کند. از این

منظر، فلاح حقیقی زمانی حاصل می‌شود که دانستن به عمل بینجامد، تلاش برای معاش با یاد خدا همراه باشد و هیچ تجارت و سرگرمی‌ای انسان را از مسیر بندگی و اطاعت الهی باز ندارد.